

MARIJAN KRIVAK
Filozofski fakultet, Osijek

FREDRIC JAMESON: GLOBALIZACIJA I/VS POLITIČKA STRATEGIJA

Sažetak: Izlaganje se bavi deskripcijom i inventurom višeznačja jednog termina – globalizacije. Sljedeći argumentaciju što ju nudi filozof i sociolog Fredric Jameson, pokušava se ocrtati pet odvojenih oblika njezine pojavnosti. Ti su oblici: tehnološki, politički, kulturalni, ekonomski i društveni. Konačna je, pak, namjera da se pokuša odrediti i oblikovati političke strategije otpora globalizaciji. U tu se svrhu detektiraju oblici moguće »socijalne kohezije«. Na koncu, oblikuje se »polje utopijskog«, u kojemu se identificira društveni kolektivitet kao središte inovativnog političkog odgovora na globalizaciju.

Gljučne riječi: Globalizacija, Fredric Jameson, Jean-Luc Nancy, politička strategija, »socijalna kohezija«, »polje utopijskog«

Možda nijedan pojam suvremenosti nema neupitnost poput 'globalizacije'. Njegova teorijska i praktička opstojnost uzima se doista »zdravo za gotovo«. No, još uvijek nedostaje eminentno filozofijski relevantnih analiza samog fenomena. Nedostaje, prije svega, kritičkih valorizacija pojave. Stoga će svaka analiza na tome tragu biti dragocjena. Zašto? Upravo zato jer filozofiju držim kritičkom djelatnošću refleksivne svijesti na tragu najvećih takovrskih postignuća, od klasičnog njemačkog idealizma, pa sve do suvremenih refleksija novije političke filozofije.

Fredrica Jamesona držim jednim od najvažnijih autora upravo takvog poimanja filozofije. Od njegova teksta (i kasnije knjige), *Postmoderna – kulturna logika kasnog kapitalizma*,¹ pa sve do istaknutih radova o ontologiji sadašnjice, a kroz prizmu analize

1 Fredric Jameson (1934.) američki je književni kritičar i teoretičar, te marksistički politički teoretičar. Najpoznatiji je po svojim analizama suvremenih kulturalnih trendova, a posebice po svojim lucidnim analizama postmodernizma. Autor je jednog od najutjecajnijih esaja što sagledavaju Postmodernu, »Postmodernizam, ili kulturna logika kasnog kapitalizma«. Vidi: F. Jameson, *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, prvi puta objavljeno u časopisu *New Left Review*, London, Nr. 146, July-August 1984. Kasnije je objavljena i knjiga istoga naziva, koja obuhvaća uz navedeni esej još devet pridodanih (Duke University Press, Durham 1991). Najeksplicitnije je njegovo određenje postmodernizma u tome što ga vidi kao »spacijalizaciju kulture« pod pritiskom organiziranog kapitala. Postmodernizam se pojavljuje kao kulturna i društvena determinanta kasnog kapitalizma. Ostale njegove utjecajne knjige – marksističke provenijencije! – uključuju *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*, Cornell University Press, Ithaca N.Y., 1981., kao i raniju *Marxism and Form: Twentieth Century Dialectical Theories of Literature*, Princeton University Press, Princeton 1971. Jameson je trenutačno William A. Lane Professor na katedri za književnost na Duke University.

*singularnosti modernosti*² – ovaj se američki autor nameće kao jedan od najznačajnijih promišljatelja svijeta u kojem živimo, i to nadasve **kritički**. Upravo će stoga i njegovo predavanje »Globalizacija i politička strategija« biti osnovom ovog izlaganja. Naime, na samom prijelomu milenija, 2000., Jameson je održao predavanje na ovu temu i u atriju Klovićevih dvora u Zagrebu.³

No, najprije da u kratkim crtama pokušam definirati sam termin 'globalizacije'. Pojam globalizacije, a naspram globalizma i globalnosti,⁴ označava stanje prijelaza i preinake svjetskog ekonomsko-političko-kulturnog sklopa. Globalizacija nije zatečeno stanje, nego proces kojemu je imanentno gibanje prema nekom (ne)određenom cilju. S druge strane, razumjeti epistemologijske razloge za uvođenje pojma globalizacije u teorijske prijepore znači razumjeti modernu i postmodernu u njihovim bitnim dosezima. Jer, »globalizacija se u trenutku trijumfa potrošačke kulture pojavljuje kao nastavak projekta moderne u postmodernom kontekstu«.⁵

Sve rasprave o globalizaciji, uostalom kao i one o moderni i postmoderni, izvorno potiču iz uvida da je kultura postala unutarnji pokretač razvoja suvremenih društava.

Već spomenuh, da se pojam globalizacije mora razlikovati od njemu srodnih. Tu su, prije svih, globalnost i globalizam.

Globalnost jest spoznaja da se svijet mijenja iz aspekta lokalnog i regionalnog u svijet »po sebi«. Ista se upućuje na svijest o tome da je za život na Zemlji nužno zajednički djelovati u ekologijski prosvijećenim akcijama očuvanja prirode (Beck, Latour).

Globalizam, pak, znači nejasni koncept politike i ekonomije kao transnacionalne djelatnosti. I to ne samo zbog tendencije kapitala da prekoračuje nacionalne granice nego i stoga što su problemi zaštite okoliša, sigurnosti i ljudskih prava globalni problemi. Globalizam se, ipak, najčešće odnosi na neoliberalnu ideologiju svjetskog tržišta.

Neki će autori (Ž. Paić) globalizaciju okarakterizirati kao ozbiljenu potrošačku kulturu postmoderne, i to kao kulturu stilova života i kao hibridno-transnacionalnu kulturu promjenjivih identiteta.⁶ Onkraj toga, globalizacija je na neki način univerzalna ideologija novog svjetskog poretka. I to bez obzira s kakvim je vrijednosnim predznakom tretirali.

No, prije nego li nastavim s Jamesonovim ekspliciranjem globalizacije i njoj suprotstavljene političke strategije, upuštam se u jedan ekskurs.

2 Vidi posebice njegovu knjigu: F. Jameson, *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present*, Verso, London & New York 2002.

3 »Problem samohranih crnačkih majki... problem radnika-imigranata... problem segregacijom odvojenih nomada-pripadnika drugoga i trećega svijeta... svaki se od ovih identiteta može uzdići na politički nivo univerzalnog. To je *borba za socijalnu koheziju*«, kako je to Jameson formulirao 5. srpnja 2000, na spomenutom predavanju. Konačna je verzija ovog predavanja objavljena kao »Globalization and Political Strategy«, u: *New Left Review* 4, July- August 2000.

4 Za definiranje ovih pojmova umnogome sam se poslužio preglednom analizom Žarka Paića. Vidi njegovu knjigu: Ž. Paić, *Politika identiteta. Kultura kao nova ideologija*, antiBARBARUS, Zagreb 2005.

5 Ž. Paić, *Politika identiteta*, str. 7.

6 Vidi isto, str. 8-9.

NANCYJEVA ANALIZA MONDIJALIZACIJE

Jedan indikativan stav može se nadati i terminom iz francuskog jezično-kulturnog kruga, jer baš on pokušava filozofijski osmisliti svijet u kojem živimo. Radi se, naime, o *mondijalizaciji*. Ova se pojava tematizira kod francuskog filozofa Jean-Luc Nancyja.⁷ Može li ono što nazivamo »mondijalizacija« *roditi* svijet ili, tomu suprotno, ona rađa njegovo iznevjeravanje? U kakvom su odnosu mondijalizacija i stvaranje?

Mondijalizacija je svojevrsno »osvjetovljenje svijeta«. U tom smislu se, za razliku od globalizacije, nastavlja na osebujnu »tajanstveno-teološku« domenu. Ipak i *mondijalizacija* je tek dijelom »ekonomsko-tehničkog« područja!

No, koji je specifikum Nancyjeva postuliranja mondijalizacije?

U kojem je smislu ona »filozofskija« od srodne joj globalizacije?

Što je, za njega, globalizacija?

Nancy govori o *aglomeraciji*: suprotstavljenosti blagostanja u našem svijetu s potpunom bijedom. »Svijet je upravo to gdje ima mjesta za čitav svijet: ali zbiljskoga mjesta, mjesta, koje zbiljski dopušta da postoji jedno mjesto na kojem se može biti tu (u tom svijetu). U suprotnome, to nije 'svijet': to je 'globus' ili 'glomus', 'mjesto pronosstva' i 'dolina suza'.«⁸

Globalizacija je, u francuskom jezičnom iskazu, općenitiji pojam od 'mondijalizacije'. Mondijalizacija zapravo dolazi od 'mundus', što već tradicionalno označava »svijet«, a jezični korijen globalizacije jest u latinskom 'glomus', što znači klupko.

Eto, to je ta globalizacija!

Svjedoci smo zabludjelog rasapa izvjesnosti, slika, identiteta negdašnjeg svijeta s njegovim dijelovima, kao i čovječanstva s njegovim obilježjima. Dokinuta je pouzdanost u povijesni napredak, rastvorio se sklad znanja, etike i zajedničkog blagostanja, a potvrdila se dominacija imperija u kojem se združuju tehnička moć i čisti ekonomski um.

Svijet je izgubio sposobnost da stvara svijet. U tom smislu, Nancy se poziva i na Marxa: svjetskost se tržišta preobražava i revolucionira u svjetskost recipročnoga i uzajamnog stvaranja. *Globalizacija* čini mogućom *mondijalizaciju*!⁹ Trgovina rađa komunikaciju koja zahtijeva zajednicu (komunizam!). Čovjek stvara svijet koji, pak, proizvodi čovjeka koji stvara apsolutnu vrijednost i užitak u njoj. Mondijalizacija jest, dakle, ubrzani rast globalnosti tržišta. Mondijalizaciji je prethodila »mondanizacija«. Ona je, zapravo, deteologizacija – sekularizacija. U tom se smislu, za Nancyja, mondijalizacija pojavljuje kao zadatak – projekt. Svijet smjera da sam bude »subjekt« vlastite »svjetskosti«. Ovdje imamo još jednu Nancyjevu podjelu:

- 1) svijet je totalnost značenja;
- 2) neki je svijet, svijet samo za onoga tko ga nastanjuje;

7 Naime, naslov je njegove knjige: Jean-Luc Nancy, *La création du monde ou la mondialisation*, Galilée, Paris 2002. U hrvatskome prijevodu Živana Filipčevića: *Stvaranje svijeta ili mondijalizacija*, Jesenski i Turk, Zagreb 2004.

8 Jean-Luc Nancy, *La création du monde ou la mondialisation*, str. 34.

9 Isto, str. 35.

3) svijet koji je napustio predodžbu prije svega jest svijet bez Boga, sposoban da bude subjekt vlastite predodžbe.¹⁰

Za razliku od sveproždiruće globalizacije! Zadaća je mondijalizacije *stvoriti svijet*: to znači, ponovno otkriti svaku moguću bitku za svijet, što je upravo ono suprotno od globalnosti nepravde, a na temelju opće ekvivalencije.

* * *

Jamesonova analiza globalizacije od samog je početka, namjerno, pristrana. Naime, on želi iznaći mogućnost odupiranja, dakle političke strategije otpora.

O globalizaciji se, pa i filozofijski, najčešće raspravlja u kontekstu njezinih posljedica. Ne toliko o tome *što ona jest*, već *kako joj se oduprijeti*. Upravo s tog polazišta, kritički, kreće i Jameson. Za metodu analize, on će pokušati sam fenomen razumijevanja globalizacije podijeliti na pet područja/aspekata. Ipak, tijekom samog istraživanja pokazat će se da se ovi elementi ne mogu posve umjetno odvojiti, već da se pojedini aspekt isprepliće s drugime i obrnuto. Ovih su pet odvojenih oblika kod Jamesona: tehnologijski, politički, kulturalni, ekonomski i društveni.¹¹

Nakon što se prođe kroz itinerar svih ovih oblika razmatranja fenomena globalizacije, moći će se ponuditi neka strategija. Ova je strategija, prije svega, politička, a temelji se na aktivnom suprotstavljanju globalizaciji kao hegemoniji, i to ne samo ekonomskog ovladavanja svijetom!

Najprije o *tehnologijskom* aspektu globalizacije.

Nova komunikacijska tehnologija i informacijska revolucija čine se neizbježnim konzekvencijama globalizacije. Za mnoge, ova je njena dimenzija ireverzibilna.¹² Ipak postavljaju se i mnoga pitanja: Je li baš ireverzibilna? Može li se ovaj tijek zaustaviti i obrnuti unatrag? Mogu li se dijelovi globusa isključiti iz ove struje?

Ako je odgovor na sva ova pitanja tek negativan, čini se izlišnim svako moraliziranje. Jednako tako i težnja da se suprotstavimo neumitnom razvoju tehnologije kao signumu globalizacije.

Slijedeći je sklop pitanja vezan uz *političku* dimenziju globalizacije.

U središtu je ovog oblika tematiziranja svakako ono vezano uz državu-naciju. S jedne strane, postavlja se pitanje da li je ta država-nacija posve izgubila svoju referentnost kao politički subjekt? S druge strane, nisu li izvješća o njezinu abdiciranju zapravo smiješna? Kakvu ulogu tada dati globalizaciji? Je li onda ona tek jedan od brojnih pritiska na nacionalne državne vlasti? ... Nije li globalizacija tek jedan od brojnih pritiska na nacionalne državne vlasti?¹³

10 Isto. Ova je podjela izvedena na str. 31-36.

11 Fredric Jameson, »Globalization and Political Strategy«, str. 49.

12 Diskusija o (i)reverzibilnosti i neumitnosti procesa 'globalizacije' vođena je i u sklopu simpozija »Filozofija i globalizacija«, održanog na Cresu (22-24. IX 2008.), gdje je prezentirano i ovo izlaganje. Posebice se ovo tematiziralo nakon ekspozea Lina Veljaka pod naslovom »Neumitnost globalizacije, nužnost alternative i pitanje o odgovornosti«.

13 Vidi: Fredric Jameson, »Globalization and Political Strategy«, str. 51.

Čini se da kada govorimo u ovome kontekstu, primarno imamo na umu moć i utjecaj Sjedinjenih Država, preko kojih se, ustvari, dešava širenje moći i utjecaja globalizacije. Dok jedna globalna nacija-država jača, sve ostale slabe... Ovo oslabljivanje dešava se iz dvije vrste razloga. Jedna je od njih kolaboracija, odnosno suglasnost, svjesno podređivanje američkoj moći; drugi je razlog mnogo prozaičniji: gruba sila i svakovrsni pritisak. Ova se američka globalna moć vrlo lalo može nazvati, jednostavno, imperijalizmom. Taj je, pak, imperijalizam, u svojim povijesnim inkarnacijama, prošao kroz tri faze. Prva je verzija bila stare kolonijalne vrste od prije I. svj. rata i uključivala je stanoviti broj europskih zemalja, te SAD i Japan. Nakon II. svj. rata i dekolonizacije, ista je bila zamijenjena manje očitim, no ništa manje podmuklim oblicima općeg ekonomskog pritiska i ucjene, prikrivene pučeve poput onih u Guatemali i Iranu. Sada, pak, imamo posla s s 3. varijetetom, u kojem SAD slijede trostruku, zapravo Imperijalnu vanjsku politiku, kako ju je definirao Samuel Huntington: *nikakvog nuklearnog oružja za bilo koga drugog, ljudska prava i izborna demokracija u američkom stilu, te (prikriveno) ograničavanje imigracije i slobodnog tijeka rada*.¹⁴

Jameson ovoj analizi dodaje još jedan ključni čimbenik: *posvudašnje propagiranje slobodnoga tržišta*.¹⁵ Sve zajedno, imamo globalnu ulogu SAD kao svjetskog policajca (uz vjerne saveznike poput Britanije), kao i selektirane intervencije. Ova globalna politika lavira između imperijalizma (današnji Irak) i stare dobre *Realpolitik* (ucjene pristupa u NATO, npr.).

Kakvu vlast suverena nacija gubi pod tim globalizacijskim okolnostima?

Uvjerljivi i snažni odgovori na ovo pitanje nisu posve političke naravi. Dobrim su dijelom kulturalni i ekonomski. Autonomna politička vlast može pružiti zadovoljstvo nacionalnog samopoštovanja, ali je po svoj prilici to tek neki dodatak i uzgredna korist.

Tako, nakon države-nacije i imperija(lizma) upravo dolazimo do treće »škakljive teme« – nacionalizma. Je li on tek kulturalno pitanje? Ima li zaštita nacionalnih interesa (ovdje možemo navesti primjer Hrvatske i slučajeve proglašenja zaštićenog ribolovnog pojasa, kao i zakon o ne-kažnjavanju američkih građana koji počine prekršajna i krivična djela na našem teritoriju) političku, ili tek kulturalnu ulogu?

Nacionalizam kao cjeloviti navlastiti politički program (čini se) apelira na nešto što nije tehnologijsko, niti je doista političko ili ekonomijsko, pa ga, u neostatku nekog boljeg rješenja, po tenedenciji nazivamo *kulturalnim*.

No je li uvijek nacionalistički opirati se američkoj globalizaciji? Amerika želi da vi mislite kako su američki interesi ne samo globalni nego i univerzalni. No stvar je mnogo složenija. Može li se, ipak, optirati za europsku socijaldemokraciju, a protiv američkog neoliberalizma? O odgovoru na to pitanje ovisi i Vaš svjetonazor!

Prelazeći na ovu *kulturalnu* dimenziju, opet se nameće čitav niz pitanja. Jesu li kultura i nacionalitet globalizacijski pometeni sa scene i nadomješteni američkim masovnim kulturalnim modelima? TV-emisije, moda, glazba, filmovi... na koncu, reklame... zamjenjuje li standardizirana svjetska kultura sve ostale širom svijeta?

14 Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World*, Simon & Schuster, New York 1996.

15 Vidi: Fredric Jameson, »Globalization and Political Strategy«, str. 52.

Neki će u ovome vidjeti samu bit globalizacije. Američka televizija, glazba, kao i Hollywood na kulturalnom planu znače ekspanziju koja se prelijeva u preostale dvije najavljene kategorije: ekonomsku i društvenu.¹⁶

Jameson postavlja pitanje, može li se specifični kulturalni otpor holivudizaciji pretočiti i u oporbenu djelovanje, politiku otpora i borbu radi kulturalnog opiranja i očuvanja lokalnih i nacionalnih kultura. Na neki način, dolazi do zaključka da je potcjenjivanje moći globalnog/svjetskog/američkog kulturnog imperijalizma stvar – političke korektnosti. A znamo kakav zapravo ideologem čuči u ovome pojmu!

Zaključak je: ako o ovakvim kulturnim prilikama ne razmišljamo na takav, politički i strategijski način, ne možemo se riješiti ove osebujne antinomije političke korektnosti.¹⁷

Kako već nagovijestih, kulturalni se aspekt razmatranja prelijeva u *ekonomski*. Po mnogima se globaliziranje može upravo na ovoj razini najbolje razumjeti. Sprega političkih i ekonomskih interesa temeljna je odrednica doktrine neoliberalizma. Na području reklamiranja roba susrećemo se i s estetizacijom: roba se danas estetski konzumira, a robno je oblikovanje u smislu marketinga postalo kulturalnom stvari.

No i sama se kultura transformira u ekonomiju. Tako se zabavljački biznis, uz hranu i oružje, danas otkriva kao jedan od najprofitabilnijih dijelova izvoza SAD.

Na koncu, substantivna ekonomija ipak ima primat nad neuhvatljivim kulturalnim pitanjima, primjerice javnog ukusa, kakva se ovdje postavljaju.

Ekonomski imperijalizam globalizacije najprije se očituje u nastojanju da se lokalni zakoni podredi međunarodnim propisima koji favoriziraju američke korporacije. NAFTA, GATT, i nadasve WTO svi su u toj funkciji. Pod egidom sprečavanja kulturnog (i inog) protekcionizma, ekonomija jasno postavlja političku agendu i diktira političku strategiju. Na stjecištima razina ekonomskog, kulturnog i političkog karakterizira se temeljna, *postmoderna* struktura globalizacije.¹⁸

Sam, pak, prodor globalizacije može biti opisan u terminima pravnih struktura koje štite i omogućuju prodiranje američkih roba u inozemstvo. Korporativne strukture devastiraju nacionalna tržišta rada prebacivanjem svoje djelatnosti preko mora, na jeftinija tržišta. Jameson zamjećuje da se još nije pojavila nikakva usporediva globalizacija radničkog pokreta koja bi odgovorila ovoj novorazvijenoj pokretljivosti kapitala i korporacija!

Financijski kapitalizam je specifični slučaj te nove ekonomske globalizacije. Pokretljivost samog kapitala i investiranja uzrokuje ovisnost većine zemalja svijeta o vanjskim ulaganjima. Ireverzibilnost globalizacije očituje se u apsolutnoj ovisnosti

16 Isto, str. 54.

17 Posve lucidnu analizu fenomena »političke korektnosti« da je nam Srećko Horvat u svojoj knjizi indikativnog naslova: *Protiv političke korektnosti*, biblioteka XX vek, Beograd 2007. Raširena cenzura i mijenjanje jezika u ime političke korektnosti s vremenom je dovelo do neupitnih apsurdna, a mnogi su u takvom pristupu izražavanju našli totalitarne tendencije, s razlikom da se u slučaju političke korektnosti orvelovski novogovor proizvodi s najplemenitijim namjerama. Ono što Horvat ponajviše ističe kao neprihvatljivo kod političke korektnosti jest istovjetan modus operandi s raznim totalitarizmima, što ne bi trebalo iznenaditi, ako se u obzir uzme njezin nastanak.

18 O postmodernoj strukturi fenomena »globalizacije« govori već spomenuta knjiga Žarka Paića, *Politika identiteta. Kultura kao nova ideologija*, a posebice u poglavlju »Postmoderna – ideologija kulturnih razlika«, str. 17-39.

država-nacija o inozemnom kapitalu u obliku zajmova, podrški i ulaganja. Upravo je ovdje uloga ideologema ireverzibilnosti globalizacije!

Najprije shvaćena tehnologijski, sada se shvaća i politički i ekonomski.

Ideologija je ovdje prisutna u tome što je nemoguće da se zamisli bilo kakva alternativa, ili da se pojmi neko »isključivanje« kao izvediv politički ili ekonomski projekt. Ako se sve to sagleda kroz fakat da je nekad isključenost nacionalnih ekonomija donosila ekonomski procvat, vidi se ideologem globalizacije. Nije li tu Žižek u pravu zagovarajući socijalističke modele?¹⁹

Konačno, odavde dolazimo do aspekta socijalnog, odnosno društvenog, i nama i Jamesonu najzanimljivijeg. Ovo društveno u globalizaciji se uspostavlja kroz tzv. »kulturu potrošnje«. Taj se specifični način života razvio u razdoblju robne proizvodnje kasnog kapitalizma. Ovo je i točka u kojoj ekonomsko prelazi u društveno. Tzv. »kultura potrošnje« zapravo je specifični način svakodnevnog života, »komad društvenog tkiva« koji iz njega teško može biti odvojen.

E sad, Jameson vidi tu kulturu potrošnje kao onu koja sustavno i vrlo precizno razara ono *društveno* u svim tradicionalnim značenjima tog pojma. Već individualizirano i atomizirano društvo nagrizlo je i rastvorilo tradicionalnije socio-grupacije poput, naravno, zajednice. Radi se, dakle, o sporu između *Gesellschaft* vs *Gemeinschaft*.²⁰ Moderno bezlično društvo razara starije zajednice – porodice i klanove, sela, »organske oblike«. Argument *contra* globalizacije društvenog ovdje bi smjerao na to da potrošnja kao takva individualizira i atomizira, da njezina logika »dere i rašiva« ono što se često metaforizira kao *tkanje dnevno*ga života. Zanimljivo je da se takav, dnevni, svakodnevni, *quotidien*-život nije počeo teorijski, sociologijski, pa niti filozofijski konceptualizirati sve dok ga globalizacija nije počela razarati!

* * *

Jamesonova analiza smjera prema pokušaju **iznalaženja političke strategije otpora** svim inkarnacijama globalizacije izloženim u ovih 5 aspekata. U nizu zanimljivih i životnih analiza, ovdje ću se ograničiti tek na zaključke.

S obzirom na danas rasprostranjenu dihotomiju McDonalds vs McJihad, valja upozoriti na sljedeće. Konkretna moć bilo kakvog religijskog oblika političkog otpora proizlazi ne iz sustava vjerovanja kao takvog – kolikogod tematiziranog – već iz njegove

¹⁹ Žižek tvrdi kako se stvaraju svi potrebni uvjeti za konačni krah kapitalizma, te da je potrebno započeti razmišljati o tome kako taj proces pospješiti kao i što činiti kada se slom dogodi. »Možemo primijetiti puno znakova, od ekologije do novih formi aparthejda, koji ukazuju da nova revolucija uskoro započinje. Nestašice hrane, opći kaos, latentni građanski ratovi u mnogim zemljama, sve to je priprema za jedan radikalan čin. Nitko ne tvrdi kako će to biti staromodna lenjinistička revolucija, ali znakovi nadolazećih promjena se množe kao zečevi, kako se to često kaže. Trenutni sustav neće moći postojati beskonačno i ako pažljivo pogledate, posvuda ćete vidjeti promjene.« Tekst »Stvaraju se potrebni uvjeti za krah kapitalizma«, objavljen je na webportalu <http://www.dnevnikulturni.info>, kolovoz 2008.

²⁰ O ovoj problematici, opet, vrlo instruktivno piše Jean-Luc Nancy. Vidi njegovu knjigu J.-L. Nancy, *2 ogleđa: Razdjelovljena zajednica & O singularnom i pluralnom bitku*, s francuskoga preveo Tomislav Međak, Multimedijalni institut & Arkzin d.o.o., Zagreb 2004.

ukorijenjenosti u zbiljski postojeću zajednicu. U tome je i razlog zbog kojega bilo koji čisto ekonomski prijedlog otpora mora biti praćen pomakom pozornosti s ekonomskog na socijalno.

Svi prethodni oblici socijalne kohezije, iako po sebi nedostatni, kada postanu, hegelijanskim riječnikom, ono *za-sebe*, nužnim su preduvjetom bez kojeg se ne može ući u zbiljsku i dugotrajnu političku borbu. Ti oblici kohezije – poput primjerice borbe protiv WTO-a, MMFa i Svjetske banke, kao i anti-globalistički pokreti, predstavljaju sadržaj ove borbe. Oni su uloge u političkom pokretu i čine program vlastitoga projekta. Takav je program sadržan u **očuvanju kolektivnog** naspram atomizirane i individualističke izloženosti kulturi potrošnje. *Cum grano salis*, kolektivno ne mora biti konzervativno ili natražnjačko po tipu Radi se o – **solidarnosti!**²¹

Kolektivna kohezija koja se iskovala u borbi – poput, recimo, one u Iranu i na Kubi – sada je ugrožena raznim pritiscima, poput ideologema ljudskih prava ili slobode tržišta.

Prema Jamesonu, stara riječ za organiziranje radništva, udruživanje (*combination*), također nudi izvrsno simboličko određenje onoga što je u pitanju na toj konačnoj društvenoj razini. Sama povijest radničkog pokreta posvuda pruža nebrojene primjere kovanja novih kolektiviteta u zajedničkom političkom djelovanju (npr. Rainbow Theory). Takvi kolektiviteti baš i nisu uvijek prepušteni na milost i nemilost »novim tehnologijama«: naprotiv, elektronska razmjena informacija čini se središnjom u bilo kojem obliku novog političkog otpora globalizaciji koji se počinje pojavljivati (na teorijskom planu takav je, npr., *Hakerski manifest* McKenzie Warka,²² a na praktičnom demonstracije protiv WTO-a ili protiv započinjanja rata u Iraku). Ove su demonstracije pokazale dosad najveći demokratski impuls »mnoštva«.²³ Mnoštvo je, pak, onaj moment subjektivacije ontologije društvenog bitka, koji preuzima ulogu prevrata kod Hardta i Negrija.²⁴

Jameson se na ovome mjestu obraća momentu Utopijskog. Prema njemu, *utopijsko* je određenje svakog onog programa i nastupa koja na, makako iskrivljen i neosviješten način, izražavaju zahtjeve kolektivnog života koji ima doći. Na koncu, Jameson identificira društveni kolektivitet kao krucijalno središte svakog doista naprednog i inovativnog političkog odgovora na globalizaciju.²⁵ Iz svega navedenog, poprilično je jasno

21 Vidi Fredric Jameson, »Globalization and Political Strategy«, str. 67. Također, možda najinstruktivniji prikaz za povijest i značenje pojma 'solidarnost': Hauke Brunkhorst, *Solidarnost. Od građanskog prijateljstva do globalne pravne zajednice*, s njemačkoga preveo Tomislav Medak, Beogradski krug/Multimedijalni institut, Beograd/Zagreb 2004.

22 Vidi: McKenzie Wark, *Hakerski Manifest*, s engleskoga preveo Tomislav Medak, Multimedijalni institut MaMa, Zagreb 2006.

23 Boris Kagarlitsky će, uz dozu opreza, o tome kazati: »Europa bi učinila dobro kada bi proglasila socijal-demokratsku tradiciju kao svoje nasljeđe... Zločin Bushove politike prošle je godine izveo milijune ljudi na ulice - nešto u Europi još nevideno, čak i za vrijeme Vijetnamskog rata... Ali vođe koje su marširale protiv Washingtona zajedno s demonstrantima isti su oni vođe koji su razgradili socijalnu državu blagostanja. Dirljivo anti-američko jedinstvo sada prijeti dovesti do novog socijalnog sukoba. Sudbina kontinenta ovisit će ne o političkoj retorici, već o tome kako će se rješavati socijalna pitanja.« Sličnost ovih stavova s Jamesonovim indikativna je koliko i temeljna u isticanju socijalne kohezije kao presudne vs globalizacije!

24 Vidi Michael Hardt – Antonio Negri, *Multitude. War and Democracy in the Age of Empire*, The Penguin Press, New York 2004.

25 Fredric Jameson, »Globalization and Political Strategy«, str. 68.

da Jameson otpor prema globalizaciji vidi jedino u razaranju same inherentne strukture novog svjetskog poretka.

Dakle, u potpunom odbacivanju financijskog kapitalizma kao takvog.

Kakve su filozofijske posljedice ovog stava?

One su sadržane u detekciji posvemašnjeg gubitka smislenosti današnjeg svijeta.

Poredak bitka u globaliziranom svijetu, posve je potisnuo invenciju Događaja. Sva-ka se promjena čini nemogućom. Dijalektika promjene – izbrisana je. Upravo stoga sam spomenuo dug kojeg u svojoj analizi Jameson ima prema Hegelu. Neoliberalna ideo-logija globalizacije posve zabacuje europsko socijaldemokratsko nasljeđe. O Marxovu komunizmu na tragu – *nota bene!* – hegelijanske dijalektike, da i ne govorimo.

Sablast globalizacije kruži svijetom. Derrida će reći: i sablast Marxa.²⁶

Najviše bismo tu voljeli vidjeti navlastitu strukovnu sablast – onu filozofije!

Smisao našeg opstanka određuje koja će od ovih utvara doista pobijediti.

MARIJAN KRIVAK

Faculty of Philosophy, Osijek

GLOBALISATION AND POLITICAL STRATEGY – FREDRIC JAMESON

Abstract: The paper deals with description and drawing up an inventory concerning one concept – globalization. Following the argumentation given by philosopher and sociologist Fredric Jameson, the analysis tries to delineate five separate forms of its phenomenology. These forms are: technological, political, cultural, economic and social. The final intention is, therefore, in determination and shaping of political strategies confronted to globalization. For that purpose, forms of possible »social cohesion« are detected. Finally, the »field of Utopia« is formed, where the identification of social collectivity takes place, as the core of innovative political answer to globalization.

Keywords: globalisation, Fredric Jameson, Jean-Luc Nancy, political strategy, “social cohesion”, “field of utopia”

26 Naravno, asocijacija je vezana uz knjigu Jacquesa Derridaâ, *Spectres de Marx*, Éditions Galilée, Paris 1993. Hrvatski prijevod (Srđan Rahelić): Jacques Derrida, *Sablasti Marxa .Stanje duga, rad tugovanja i nova Internacionala*, Hrvatska Sveučilišna Naklada, Zagreb 2002. U osebujnoj »ukletologiji«, navlastitoj Derrida-ovoj disciplini prizivanja duhova i sablasti, Marxovo ime nije signum filozofijske obnove već znak političke borbe, uostalom baš kao i Jamesonov pokušaj iznalaženja »političke strategije otpora« globalizaciji!